

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แบบโฮมสเตย์ จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด

Management model for eco-tourism home stay, Rayong, Chanthaburi, Trat

พีรชัย กุลชัย^{1*}

Peerachai Kullachai^{1*}

บทคัดย่อ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แบบโฮมสเตย์ จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกต จากชุมชนจำนวน 8 ชุมชน ผลการศึกษาพบว่า มีจุดมุ่งหมายอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเพิ่มรายได้จากการทำสวนผลไม้และนำเสนอวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ 2) เผยแพร่ความสำเร็จในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ 1) รูปแบบท่องเที่ยวสวนผลไม้เป็นหลัก 2) รูปแบบท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และ 3) รูปแบบผสมผสานระหว่างท่องเที่ยวสวนผลไม้และทรัพยากรธรรมชาติ รูปแบบการจัดการแบ่งเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการ เป็นระบบกลุ่ม 2) ด้านที่พัก บ้านต้องได้รับมาตรฐานบ้านพักโฮมสเตย์ไทย 3) ด้านอาหาร มีการจัดให้รับประทานอาหารรวมหรือร่วมกับเจ้าของบ้าน 4) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นการนำเสนอวิถีชีวิต กิจกรรมอาชีพ สถานที่สำคัญในชุมชน และกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์หรือพัฒนา 5) ด้านประชาสัมพันธ์ เน้นผ่านเว็บไซต์เป็นหลัก 6) ด้านการเงิน การแบ่งรายได้จะให้ตอบแทนกับสมาชิก จัดเก็บเข้ากลุ่มเพื่อการบริหาร และให้กับชุมชนเพื่อสาธารณประโยชน์

คำสำคัญ: ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์, โฮมสเตย์

ABSTRACT: This is a qualitative research, its aim is to study on the management model for eco-tourism home stay, Rayong, Chanthaburi and Trat provinces. Methodology research was used by in-depth interview, focus groups and observed from 8 communities. The methodology from this research found that they are two aim features such as 1) an increasing income from the orchards and show the way of life of the orchard's owners. 2) diffusion of success in natural conservation resource activities. They are 3 models of tourism, the first is the orchard tourism, the second is natural tourism resource and the third is the integrated model between the orchard tourism and natural tourism resource. There are also the models of management such as 1) groups system management, 2) home-stay must be on Thai standardize home-stay, 3) food management by participatory with home-stay owners, 4) tourism activities by the way of life presentation, career activities, the important places in the communities and the successful activities about the reservation and development, 5) the main publication on website and 6) the financial, divided the income to pay for the home-stay owner members, store access to group administration and give it to the communities for public benefits.

Keywords: Ecotourism, Homestay

¹ คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520
Faculty of Agricultural Technology, King Mongkut 's Institute of Technology Ladkrabang, Bangkok, 10520

* Corresponding author: kkpeerac@hotmail.com

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

โฮมสเตย์ (Home Stay) เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชน เป็นการจัดการที่พักของชาวบ้านในชุมชนให้แก่ผู้มาเยือนด้วยความยินยอมและเต็มใจของเจ้าของบ้าน ซึ่งบ้านพักที่ให้บริการต้องมีห้องพักหรือพื้นที่ที่สามารถรองรับและสามารถให้บริการแก่ผู้มาเยือนได้ตามขีดความสามารถ การพักร่วมกับชาวบ้านก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวเป็นการสร้างความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Understanding) ในวิถีชีวิตชุมชน เกิดทัศนคติ (Attitude) ที่ดีต่อชุมชน ที่มาจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันรวมทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยวได้รับความประทับใจและความพึงพอใจ (Appreciation and Impression) จากวิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนด้วย (มธุรส, 2544) โดยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการที่มีโครงสร้างอย่างชัดเจน มีการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน อัตราการแบ่งปันผลประโยชน์จากการให้บริการ ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ รวมทั้งผลประโยชน์ด้านอื่นๆ ที่ชาวบ้านมีความพึงพอใจต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น (นาชัย และคณะ, 2543) โดยมีหลักการจัดการเบื้องต้นของผู้ดำเนินการจัดการโฮมสเตย์ในการให้บริการนักท่องเที่ยวดังนี้ 1) วิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท โดยคงความเป็นดั้งเดิมของชุมชนที่ไม่มีการดัดแปลงประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว 2) วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความน่าสนใจและดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 3) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวและชุมชน 4) ห้องพักที่สะอาดพร้อมอาหารที่ถือเป็นมาตรฐานเบื้องต้น 5) กิจกรรมการท่องเที่ยว โดยผู้ดำเนินการต้องวางแผนหรือเตรียมรายการนำชมสถานที่ท่องเที่ยวหรือพาชมวิถีชีวิตแล้วแต่ความเหมาะสมเพื่อสร้างความเพลิดเพลินและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต (นงลักษณ์, 2546)

จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราดเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนให้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แบบโฮมสเตย์ขึ้นในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในช่วงฤดูผลไม้ระหว่างเดือนเมษายนถึงมิถุนายนของทุกปี จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมชิมผลไม้ตามสวนและหมู่บ้าน ทำให้เกิดช่องทางที่เกษตรกรสามารถขายผลไม้ได้โดยตรงกับนักท่องเที่ยว อีกทางหนึ่ง อีกทั้งชายฝั่งทะเลยังมีธรรมชาติที่งดงาม จึงเกิดมีการอนุรักษ์ชายฝั่งทะเล พัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการชมและชิมผลไม้ด้วย เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีทั้งป่าชายเลน ทะเล ภูเขา น้ำตก ทำให้เกิดการรวมกลุ่มการให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ขึ้นในชุมชน มีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ การดำเนินการที่ผ่านมาของกลุ่มโฮมสเตย์ต่างๆ ได้สะสมความรู้และประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แบบโฮมสเตย์ไว้มากมายเพื่อให้เกิดความรู้ที่เป็นประโยชน์กับกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่สนใจ จึงควรมีการศึกษาค้นหาความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แบบโฮมสเตย์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แบบโฮมสเตย์ จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ โฮมสเตย์จำนวนชุมชน 8 แห่ง ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ จังหวัดระยอง ได้แก่ 1) ประแสร์โฮมสเตย์ 2) บ้านจำรุงโฮมสเตย์ 3) สวนปาล์มน้ำมันโฮมสเตย์ จังหวัดจันทบุรี ได้แก่ 1) เขาบายศรีโฮมสเตย์ 2) ท่าหลวงบนโฮมสเตย์ จังหวัดตราด ได้แก่ 1) บ้านห้วยแร้งโฮมสเตย์ 2) บ้านเปร็ดในโฮมสเตย์ 3) บ้านน้ำเขียวโฮมสเตย์ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดระยอง จันทบุรี ตราดโดยศึกษาจากเอกสาร
2. สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มชุมชนผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์
3. ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสวมบทบาทเป็นนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
4. บันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ได้แล้วนำมาจัดระบบแยกแยะ และวิเคราะห์ข้อมูล
5. รวบรวม เรียบเรียง เอกสารงานวิจัยโดยใช้วิธีเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

1. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์

จากการศึกษา พบว่า โฮมสเตย์ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด มีแนวคิดหรือจุดเริ่มต้นในการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ แนวคิดที่ 1) ที่พักสำหรับผู้ที่มาศึกษาดูงาน และท่องเที่ยวในชุมชน เป็นการดำเนินการจัดทำโฮมสเตย์ที่ขยายผลมาจากกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน จึงเกิดการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมเปิดบ้านพักรับเลี้ยงนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ สวนปาล์มน้ำมันโฮมสเตย์ เขาบายศรี โฮมสเตย์ ท่าหลวงบนโฮมสเตย์ บ้านห้วยแ้งโฮมสเตย์ บ้านเปร็ดในโฮมสเตย์ แนวคิดที่ 2) โฮมสเตย์ที่เกิดการจากสนับสนุนจากหน่วยงาน เนื่องจากในพื้นที่มีแหล่งทรัพยากร ที่สามารถจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยว/กิจกรรม ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาพักได้ จึงมีการผลักดันคนในชุมชนให้รวมกลุ่มจัดตั้งโฮมสเตย์ได้แก่ ประแสร์โฮมสเตย์ ระยอง ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลปากน้ำประแสร์ บ้านจ่ารุงโฮมสเตย์ ระยอง ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน บ้านน้ำเชี่ยวโฮมสเตย์ ตราด ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลน้ำเชี่ยว

2. องค์ประกอบของการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์

2.1 ด้านการบริหารจัดการ การบริหารจัดการโฮมสเตย์ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด มีการบริหารจัดการเป็นแบบการรวมกลุ่มโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากการศึกษาพบการดำเนินงานใน 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1.1 การบริหารจัดการภายใต้กลุ่มท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ บ้านห้วยแ้งโฮมสเตย์ บ้านเปร็ดในโฮมสเตย์ บ้านน้ำเชี่ยวโฮมสเตย์ บ้านจ่ารุงโฮมสเตย์ เป็นการรวมกลุ่มสมาชิกในชุมชนให้เข้าร่วมจัดทำบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีการดำเนินงานภายใต้การบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

2.1.2 การบริหารจัดการเฉพาะกลุ่มโฮมสเตย์ เป็นการรวมกลุ่มสมาชิกโฮมสเตย์ในการให้บริการนักท่องเที่ยวโดยไม่ได้อยู่ภายในกลุ่มการท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีทั้งกลุ่มที่ขยายผลมาจากการเปิดสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมและต้องการที่พัก สมาชิกกลุ่มที่สนใจจะเข้าร่วมและพัฒนาบ้านเป็นโฮมสเตย์ ได้แก่ สวนปาล์มน้ำมันโฮมสเตย์ ท่าหลวงบนโฮมสเตย์ เขาบายศรีโฮมสเตย์ และชุมชนที่เปิดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เนื่องจากในพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพให้นักท่องเที่ยวมาพักและเที่ยวชม ได้แก่ ประแสร์โฮมสเตย์

โครงสร้างการบริหารจัดการจะมีประธานกลุ่มโฮมสเตย์ คณะกรรมการ เลขานุการ ทรัพย์สินของโฮมสเตย์ หลังจากประธานกลุ่มประสานงานกับนักท่องเที่ยวแล้วจะแจ้งสมาชิกและจัดคนเข้าพัก โดยประธานกลุ่มอาจจะเป็นผู้นำนักท่องเที่ยวไปส่งที่บ้านพักในกรณีที่มีจำนวนไม่มาก แต่หากมาเป็นหมู่คณะเจ้าบ้านจะมาต้อนรับในพื้นที่ส่วนกลางและนำนักท่องเที่ยวเข้าบ้านพัก โดยนักท่องเที่ยวควรติดต่อจองที่พักล่วงหน้าประมาณ 5 วันเพื่อให้สมาชิกมีเวลาเตรียมความพร้อม ทั้งนี้การจองที่พักและอาหารจะมีการเก็บค่ามัดจำล่วงหน้า ประมาณร้อยละ 50 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด สำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง โดยประธานกลุ่มจะประสานงานไปยังกลุ่ม

กิจกรรม และแจ้งเรื่องค่าใช้จ่ายกับนักท่องเที่ยว โดยไม่ได้มีการหักเปอร์เซ็นต์เข้ากลุ่มแต่อย่างใด เป็นเพียงการอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น เช่น การใช้บริการรถพ่วงข้าง เรือตกหมึก ค่าบริการรถนำเที่ยว หรือเรือนำเที่ยว การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับการสาธิต ทั้งนี้กลุ่มจะมีการกำหนดวันประชุมกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหา ข้อดี ข้อเสียที่เกิดขึ้น และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ซึ่งหลังจากการนำไปปฏิบัติจะมีการติดตามผลการประชุมครั้งต่อไป

2.2 ด้านที่พัก ประธานกลุ่มหรือผู้ประสานงานจะมีการจัดคนเข้าพักตามที่กลุ่มโฮมสเตย์แต่ละแห่งได้ตกลงไว้ร่วมกัน ดังนี้ 1) ในกรณีที่นักท่องเที่ยวมาเป็นลักษณะครอบครัว หรือกลุ่มที่จำนวนคนไม่มาก จะจัดเข้าพักเวียนไปตามลำดับ หากบ้านใดยังไม่พร้อมก็จะข้าม และประสานไปยังบ้านลำดับต่อไป เพื่อไม่ให้เกิดการเสียเปรียบหรือได้เปรียบระหว่างสมาชิกในกลุ่ม แต่หากนักท่องเที่ยวต้องการศึกษาดูงานหรือแลกเปลี่ยนความรู้เฉพาะราย ก็สามารถเข้าพักบ้านที่ต้องการศึกษาได้ 2) กรณีที่นักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะจำนวนมาก มีการจัดแบ่งผู้เข้าพักจำนวนเท่าๆ กัน ให้บ้านสมาชิกโฮมสเตย์ที่มีความพร้อม แต่ไม่เกินมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยได้กำหนดไว้ คือไม่เกิน 6 คนต่อห้องน้ำ 1 ห้อง เพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว ลักษณะบ้านพัก และวัสดุที่ใช้ พบว่า มี 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) บ้านไม้ชั้นเดียวได้ดูนกสูง 2) บ้านปูนชั้นเดียว 3) บ้านสองชั้นครึ่งบนเป็นไม้และชั้นล่างเป็นปูน 4) บ้านปูนสองชั้น

การจัดห้องพัก เจ้าของบ้านจะมีการจัดเตรียมเครื่องนอนตามจำนวนผู้เข้าพัก ได้แก่ ที่นอน หมอน ผ้าห่ม โดยลักษณะที่นอนมีทั้งแบบเตียง พูก และที่นอนปิกนิก หากบ้านใดไม่มีมุ้งลวดจะมีการจัดเตรียมมุ้งสำหรับกันแมลงรบกวนไว้ให้ ในการจัดห้องพักขึ้นอยู่กับลักษณะและขนาดของบ้านที่เป็นโฮมสเตย์สามารถแบ่งได้ดังนี้ 1) ห้องพักส่วนตัว 2) ห้องพักส่วนตัว และห้องโถงสำหรับนอนรวม 3) ห้องโถง ซึ่งคือบ้านที่จัดที่นอนไว้ห้องโถงสำหรับผู้มาพักนอนรวมกัน ไม่มี

ห้องพักส่วนตัว เจ้าของบ้านยังได้มีการจัดเตรียมเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ ได้แก่ โต๊ะเครื่องแป้ง ชั้นวางของ แก้ว อี รวตากผ้า ไม้แขวนเสื้อ ปลั๊กไฟ กระดาษชำระ ถังขยะ

ส่วนห้องอาบน้ำ และห้องสุขา เจ้าของบ้านจะมีการดูแลรักษาความสะอาดก่อนมีการเข้าพัก โดยเตรียม สบู่ ยาสระผม กระดาษชำระ รวตากผ้า ไว้ให้ แต่สำหรับของใช้ส่วนตัวจะให้ผู้เข้าพักเตรียมมาเอง เช่น ผ้าเช็ดตัว แปรงสีฟัน ยาสีฟัน ห้องน้ำมีทั้งตักอาบ ผักบัว หรือบางบ้านมีทั้งสองแบบในห้องเดียวกัน ส่วนห้องสุขาทั้งแบบนั่งยอง นั่งราบ ชักโครก หรือบางบ้านมีทั้งนั่งราบ และนั่งยอง แต่จะเน้นเรื่องของความสะดวกเช่นเดียวกัน พื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ในบ้าน พบว่าบ้านที่เป็นโฮมสเตย์จะมีลักษณะการจัดพื้นที่ใช้สอยคล้ายกันขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่บ้าน ได้แก่ พื้นที่สำหรับพักผ่อนพูดคุย พื้นที่รับประทานอาหาร พื้นที่ครัว ในบ้านที่มีพื้นที่กว้างขวางจะมีการจัดพื้นที่พักผ่อนในส่วนไว้ให้ด้วย ส่วนข้อปฏิบัติและข้อห้ามสำหรับเข้าพัก กลุ่มโฮมสเตย์จะมีการแจ้งชี้แจงทำความเข้าใจแก่ผู้เข้าพักก่อนการแบ่งคนเข้าพัก

2.3 ด้านอาหาร มี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การบริการรวมเป็นหมู่คณะ เป็นการ จัดอาหารให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาพัก รับประทานอาหารร่วมกันในพื้นที่ส่วนกลาง ซึ่งมีกลุ่มที่รับผิดชอบการจัดอาหารโดยเฉพาะ เช่น กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มที่รวมตัวเป็นครั้งคราวในการจัดอาหาร การจัดอาหารรับประทานร่วมกันในพื้นที่ส่วนกลางมักจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะหรือกลุ่มศึกษาดูงาน ที่ต้องมีการกำหนดเวลาและการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะสะดวกต่อการบริการและควบคุมเวลาการทำกิจกรรมให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง 2) บริการอาหารที่บ้านพัก เป็นการ จัดเตรียมอาหารโดยเจ้าของบ้านพัก ซึ่งเป็นอาหารที่เจ้าของบ้านทำกินเป็นปกติในชีวิตประจำวัน นักท่องเที่ยวจะรับประทานพร้อมกับเจ้าของบ้าน แต่หากมีอาหารมื้อพิเศษที่นักท่องเที่ยวต้องการรับประทานจะต้องมีการแจ้งเจ้าของบ้านล่วงหน้าเพื่อให้จัดเตรียม เช่น อาหารทะเล อาหารประจำท้องถิ่น นักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มเล็กหรือแบบ

ครอบครัว มักจะทำอาหารร่วมกันกับเจ้าของบ้าน 3) บริการอาหารที่บ้านพัก และบริการอาหารรวมในพื้นที่ส่วนกลาง การรับประทานอาหารร่วมกันบางมื้อที่ต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกัน และรับประทานอาหารที่บ้านพัก ขึ้นอยู่กับการกำหนดกิจกรรมและความสะดวกของกลุ่มโฮมสเตย์ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร ส่วนใหญ่เน้นวัตถุประสงค์ที่มีในท้องถิ่นนำมาปรุงอาหาร เช่น อาหารทะเล ผักพื้นบ้าน และสมุนไพรเฉพาะถิ่น ทำให้แต่ละกลุ่มโฮมสเตย์จะมีอาหารประจำกลุ่มให้นักท่องเที่ยวเลือก เช่น หมูชะมวง น้ำพริกผักต้ม แกงส้มระกำ แกงเผ็ด ผัดไทยเส้นจันท์ และหากเป็นช่วงฤดูการผลไม้ อาจมีการจัดผลไม้เสริมให้กับผู้เข้าพัก หรือจัดเป็นบุฟเฟต์อาหารร่วมกับผลไม้ ขึ้นอยู่กับการต้องการของนักท่องเที่ยว ส่วนเครื่องดื่มจะมีการจัดเตรียมน้ำที่มาจากสมุนไพรท้องถิ่นในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น น้ำฝาง น้ำเสาวรส น้ำตะไคร้ น้ำใบเตย เป็นต้น

2.4 ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว เกิดจากการระดมความคิดเห็นจากคนในชุมชน และร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพ จุดเด่นของพื้นที่ตนเอง เพื่อให้เกิดการกระจายการท่องเที่ยวซึ่งให้เกิดรายได้อย่างทั่วถึง เกิดการยอมรับและได้รับความร่วมมือจากคนชุมชน และจัดทำข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือนำเที่ยว โดยมีรายละเอียดเผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ตัดสินใจ ในสื่อต่างๆ เช่น แผ่นพับ ป้าย โปสเตอร์ ภาพถ่าย ภาพวาด แสดงข้อมูลกิจกรรมท่องเที่ยวไว้ตามแหล่งสำคัญในชุมชน และบ้านที่เข้าร่วมโฮมสเตย์ รวมถึงสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนกับเจ้าของบ้านพัก เพื่อที่จะสามารถเป็นภาคีเครือข่ายหรือให้ข้อมูลต่อนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง กิจกรรมการท่องเที่ยว โฮมสเตย์แต่ละแห่ง มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชน แบ่งเป็น 1) กิจกรรมท่องเที่ยวฤดูกาลผลไม้ ในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม จะเป็นการเปิดสวนผลไม้ กิจกรรมที่จัดให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำสวนโดยนำเสนอในรูปแบบการบรรยายและพาเดินชมสวน สาธิตการเก็บผลไม้ หรือให้นักท่องเที่ยว

สามารถเก็บผลไม้ได้เองจากในสวน รับประทานบุฟเฟต์ผลไม้ 2) กิจกรรมศึกษาดูงาน เป็นการจัดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมการให้ความรู้ การสาธิต การศึกษาธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในและนอกชุมชน โฮมสเตย์แต่ละแห่งมีการจัดรายการนำเที่ยวตามความต้องการ โดยให้ข้อมูลกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวทั้งในและนอกชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เลือก นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น การปลูกป่าชายเลน

2.4.1 ด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โฮมสเตย์แต่ละแห่งจะมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันตามภูมิประเทศ ซึ่งในการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน จึงต้องมีการกำหนดข้อตกลงหรือ กติการ่วมกันในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ 1) มีการวิเคราะห์ถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชนร่วมกันกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่ชุมชนรองรับได้ 2) กลุ่มโฮมสเตย์จะร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านให้สะอาด จัดสวนให้เกิดความร่มรื่นสวยงาม และบางบ้านมีปลูกผักสวนครัว สมุนไพรต่างๆ 3) สร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม บางแห่งมีจัดกลุ่มอนุรักษ์ ในการดูแลความสะอาดในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชนรักษ์แม่น้ำของโฮมสเตย์บ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด ที่มีการรวมตัวกันแล้วช่วยเก็บขยะในแม่น้ำ กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดรีโน มีการตั้งกติกา “หยุดจับสัตว์ คอยจับฉลาม” 4) มีการสร้างกิจกรรมการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากร โดยชุมชนร่วมกันกำหนด ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนเพื่อสร้างความตระหนัก เช่น การปลูกป่าชายเลนของประแสร์โฮมสเตย์หรือบ้านน้ำเขียวโฮมสเตย์ 5) มีกิจกรรมลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม เช่น บ้านห้วยแร้งมีทำข้าวห่อด้วยใบกาบหมาก ซึ่งเป็นวัสดุท้องถิ่นของบ้านเป็ดรีโน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการผลิตเตาเผาถ่านเพื่อจัดการกับเศษกิ่งไม้ผล เจ้าของบ้านจะมีการแลก

สนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น การอนุรักษ์บ้านทรงไทยภาคตะวันออก ของบ้านห้วยแร่โฮมสเตย์ จังหวัดตราด ภูมิปัญญาชาวบ้านในการขุดอุโมงค์เก็บน้ำไว้ได้ดิน ลดพื้นที่ในการขุดสระน้ำของชาวบ้านโฮมสเตย์ จังหวัดจันทบุรี ตลอดจนการแสดงหรือการเล่นพื้นบ้านต่างๆ

2.4.2 ด้านความปลอดภัย การดูแลด้านความปลอดภัย กลุ่มโฮมสเตย์จะทำความเข้าใจร่วมกันในสมาชิกกลุ่ม และคนในชุมชน ให้ร่วมกันดูแลความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ 1) การให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนรวมถึงข้อควรระวัง หรือความเสี่ยงต่อการเกิดการบาดเจ็บ 2) มีการจัดเตรียมยาสามัญประจำบ้านไว้สำหรับในกรณีที่มีการเจ็บป่วยเล็กน้อย 3) จัดเตรียมอุปกรณ์ป้องกันการบาดเจ็บ เช่น เสื้อชูชีพ ไฟฉาย สำหรับบางกิจกรรมที่อาจเกิดอันตราย 4) มีการจัดอาสาสมัคร จัดเวรยามดูแลนักท่องเที่ยว

2.5 ด้านการประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า โฮมสเตย์แต่ละแห่งที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจะมีการประชาสัมพันธ์โดยการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (www.homestaythailand.org) และเว็บไซต์ของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (www.homestaythai.net/) การประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์โดยหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในพื้นที่ อาทิ เว็บไซต์จังหวัด เว็บไซต์เทศบาล ตำบล/องค์การบริหารส่วนตำบล การทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ หรือการประชาสัมพันธ์ผ่านรายการที่มีสื่อมวลชนเข้ามาถ่ายทำรายการโทรทัศน์ การเขียนบทความลงวารสาร หนังสือพิมพ์ นอกนั้นเป็นการประชาสัมพันธ์โดยนักท่องเที่ยวที่มีทั้งการเขียนเรื่องราวประสบการณ์ที่ได้มาท่องเที่ยว ทำกิจกรรม และพักในแหล่งโฮมสเตย์ เผยแพร่ลงเว็บไซต์ต่างๆ ตลอดจนการพูดถึง การแนะนำจากคนรู้จักในลักษณะปากต่อปากของนักท่องเที่ยว

2.6 ด้านการเงิน แต่ละกลุ่มจะมีแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยจะมีการหมุนเวียนการให้บริการทั้งบ้านพัก รถนำเที่ยว เรือ หรือมัคคุเทศก์ กลุ่มโฮมสเตย์จะมีการสร้างข้อตกลงร่วมกันในการหักเงินรายได้เข้าส่วนกลางเฉพาะกลุ่มโฮมสเตย์ มีทั้งร้อยละ 5 หรือร้อยละ 10 ตามแต่ข้อตกลงของกลุ่ม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพกลุ่มในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การอบรม การจัดซื้ออุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกันในพื้นที่ส่วนกลาง เช่น โต๊ะ เก้าอี้ การจัดทำข้อมูลให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ นอกจากนี้ยังใช้เป็นการใช้จ่ายสำหรับสาธารณประโยชน์ในชุมชน เช่น การปลูกป่าชายเลน

สรุปและวิจารณ์

กลุ่มโฮมสเตย์ที่ทำการศึกษามีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์มีความพึงพอใจในรายได้ที่เพิ่มขึ้นสอดคล้องกับการศึกษาของนัชชัย และคณะ (2543) และกลุ่มโฮมสเตย์ที่ทำการศึกษามีสามารถจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริการที่พักที่ได้มาตรฐานและดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับนงลักษณ์ (2546) ถึงแม้ว่าบางแห่งจะมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทไปเป็นสังคมเมืองเพิ่มขึ้น และวัฒนธรรมบางอย่างขาดผู้สืบทอด แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ได้ระดับหนึ่ง รูปแบบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบท่องเที่ยวสวนผลไม้เป็นหลัก ท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และผสมผสานระหว่างท่องเที่ยวสวนผลไม้และทรัพยากรธรรมชาติ รูปแบบการบริหารจัดการได้แก่ 1) มีการบริหารจัดการเป็นระบบกลุ่ม 2) บ้านพักต้องได้รับการรับรองมาตรฐานบ้านพักโฮมสเตย์ไทย 3) มีการจัดทานอาหารรวมหรือทานร่วมกับเจ้าของบ้าน 4) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นการนำเสนอวิถีชีวิต กิจกรรมในอาชีพ สถานที่สำคัญในชุมชน และกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จใน

การอนุรักษ์หรือพัฒนา 5) ประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์เป็นหลัก 6) มีการแบ่งรายได้เป็นส่วนๆ คือ ตอบแทนให้กับสมาชิก จัดเก็บเข้ากลุ่มเพื่อการบริหารและให้กับชุมชนเพื่อสาธารณประโยชน์

เอกสารอ้างอิง

นางลักษณ์ อยู่เย็นดี. 2546. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

นำชัย ทนผล และคณะ. 2543. การพัฒนารัฐกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง ต.ป่าไผ่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

มธุรส ปราบไพรี. 2544. โฮมสเตย์ กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. จุลสารการท่องเที่ยว. 20(4): 49-54.